

आठबीस नगरपालिका स्थानीय राजपत्र

खण्ड : ३ संख्या : १४ मिति : २०७६/११/२३

भाग-२

आठबीस नगरपालिका

वातावरणमैत्री ग्रामीण सडक निर्माण निर्देशिका, २०७६

प्रस्तावना

नागरिकको सहभागितामा स्थानीय स्तरमा वातावरणमैत्री र दीगो सडक डिजाईन तथा निर्माण सुनिश्चित गर्न, संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारका प्रचलित नीतिलाई थप सहयोग तथा सरलीकरण गर्न, ग्रामीण सडक निर्माणका प्राविधिक (ईन्जिनियरिङ्ग) र वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत गरी दीगो तथा जलवायु समानुकूलित (Climate Resilient) सडक निर्माण गर्ने र जलीय जैविक विविधता कायम गर्दै नदी, खोलानाला, गाड र तालतलैया तथा सिमसारको संरक्षणलाई टेवा पुऱ्याउन रनेपाल सरकारको वातावरणमैत्री सडक निर्माणका नीतिगत तथा प्राविधिक पक्षलाई कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्न स्थानीयसरकार संचालन ऐन २०७४ दफा ११ (ट) बमोजिम आठबीस नगरपालिकाले यो निर्देशिका बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

(१) यस निर्देशिकाको नाम वातावरणमैत्री ग्रामीण सडक निर्माण निर्देशिका,

खण्ड : ३ संख्या : १४ मिति : २०७६/११/२३

२०७६ रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका आठबीस नगर कार्यपालिकाले स्वीकृत गरेको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा :

- (क) “अनुबन्धित” भन्नाले ग्रामीण सडक डिजाईन, निर्माण, सञ्चालन वा मर्मत सम्भार सम्बन्धी कार्य गर्ने सन्दर्भमा उक्त कार्य गर्नको लागि नगरपालिकासँग सम्भौता गरेको वा नगरपालिकाले जिम्मेवारी दिएको व्यक्ति, निर्माण व्यवसायी, कम्पनी, उपभोक्ता समिति, टोल विकास संस्था वा अन्य संस्था सम्भन्नु पर्छ।
- (ख) “आयोजना” भन्नाले नगरपालिका वा सो अर्न्तगतको वडावाट पूर्ण वा आंशिक लागत साभेदारीमा सञ्चालन हुने वा सञ्चालित ग्रामीण सडक योजना, कार्यक्रम, आयोजना वा परियोजनालाई सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले नगरपालिकावाट स्वीकृत भएका गैरसरकारी संघ संस्था वा अन्य सामुदायिक संस्थाको ग्रामीण सडक योजना, कार्यक्रम, आयोजना वा परियोजनातथा संघ वा प्रदेशवाट नगरपालिकामा कार्यान्वयन हुने ग्रामीण सडक योजना समेतलाई जनाउँछ।
- (ग) “उपभोक्ता” भन्नाले आयोजनावाट प्रत्यक्ष लाभान्वित हुने आयोजना सञ्चालन हुने क्षेत्रभित्रका व्यक्तिलाई जनाउँछ।
- (घ) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि उपभोक्ताले आफू मध्येवाट गठन गरेको समिति सम्भन्नु पर्छ।
- (ङ) “कार्यपालिका” भन्नाले आठबीस नगर कार्यपालिका सम्भन्नु पर्छ।
- (च) “कोष” भन्नाले दफा १३ बमोजिमको मर्मत सम्भार विशेष कोष सम्भन्नु पर्छ।
- (छ) “नगरपालिका” भन्नाले आठबीस नगरपालिका सम्भन्नुपर्छ।
- (ज) “भारी यन्त्र तथा उपकरण” भन्नाले वातावरणलाई अत्याधिक हाना पुऱ्याउने प्रकृतिका बुलडोजर, एस्काभेटर जस्ता ठुला मेशिनरी, यन्त्र वा उपकरण र श्रममूलक प्रविधिलाई विस्थापित गर्ने मेशिनरी, यन्त्र वा

उपकरण समेतलाई जनाउँछ ।

- (भ) “श्रममूलक प्रविधि” भन्नाले स्थानीय निर्माण सामग्री, कोदाले, बन्चरो, फरुवा, गैती, घन, हँसिया, गल, छीना ठेलागाडाको प्रयोग गरी मानवश्रमबाट गरिने सडक निर्माण सम्भन्नु पर्छ ।
- (त्र) “सम्भौता” भन्नाले आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नका लागि कार्यालय र उपभोक्ता समिति, निर्माण व्यवसायी वा टोल विकास संस्थाबीच भएको लिखित करारनामा वा कबुलियतनामालाई समेत जनाउँछ ।
- (ट) “समिति” भन्नाले दफा १४ बमोजिमको मर्मत सम्भार समिति सम्भन्नुपर्छ ।
- (ठ) “सरोकारवाला” भन्नाले नगरपालिका, विषयगत कार्यालय, वडा कार्यालय, ग्रामीण सडक निर्माण वा मर्मत संभार कार्यसँग सम्बन्धित उपभोक्ता समिति, टोल विकास संस्था, स्थानीय संघ संस्था, समूह तथा नगरपालिका भित्र सडक निर्माण कार्यमा संलग्न हुने अन्य सरकारी निकायलाई समेत जनाउँछ ।
- (ड) ‘सार्वजनिक खरिद’ भन्नाले नगरपालिकाले ग्रामीण सडक निर्माण गर्ने क्रममा खरिद गर्ने मालसामान, सेवा वा अन्य सेवा प्राप्त गर्ने वा कुनै निर्माण कार्य गर्ने वा गराउने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

३. निर्देशिकाको पालना गर्नुपर्ने :

नगरपालिका भित्र ग्रामीण सडक निर्माण, सञ्चालन वा मर्मत सम्भार सम्बन्धी कार्य गर्दा कार्यपालिका, कार्यपालिकाको कार्यालय, उपभोक्ता समिति वा अन्य अनुबन्धित निर्माणकर्ताले यो निर्देशिकामा व्यवस्था भए बमोजिम ग्रामीण सडक डिजाईन, निर्माण, सञ्चालन वा मर्मत सम्भार गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद- २

पूर्व सम्भाव्यता तथा सम्भाव्यता अध्ययन एवं डिजाईन सम्बन्धी व्यवस्था

४. पूर्व सम्भाव्यता तथा सम्भाव्यता अध्ययन गर्नुपर्ने :

- (१) आयोजनाको विस्तृत सर्वेक्षण हुनु अगावै सम्भाव्यता अध्ययन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) पचास लाख रुपैया वा सो भन्दा बढी लागतका आयोजनाका हकमा

नगर सभाबाट स्वीकृत हुनु अगावै थप पूर्व सम्भाव्यता अध्ययनसमेत गर्नु पर्नेछ :-

- (३) पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन गर्न कार्यपालिकाले न्यूनतम एक प्राविधिक एवं सामाजिक विज्ञको परिचालन गर्नु पर्नेछ भने सम्भाव्यता अध्ययनमा भूगर्भविद् पनि परिचालन गर्नुपर्नेछ ।
- (४) उपदफा (१) (२) र (३) बमोजिम पूर्व सम्भाव्यता तथा सम्भाव्यता अध्ययन गरिसकेपछि सम्भाव्य आयोजनाको मात्र विस्तृत सर्वेक्षण गर्नु पर्नेछ ।

५. सम्भाव्यता अध्ययन गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि : ग्रामीण सडकको सम्भाव्यता अध्ययनगर्दा उक्त निर्माण गरिने ग्रामीण सडक वढी भन्दा वढी वातावरणमैत्री एवं दीगो होस् भन्ने सुनिश्चित गर्नका लागि देहायका विषयवस्तुमा केन्द्रित भई सम्भाव्यता अध्ययनगर्नु पर्नेछ :-

- (क) स्थानीय समुदायको विद्यमान सामाजिक/आर्थिक अवस्था ।
- (ख) स्थानीय भूगोल तथा भौगर्भिक पक्षहरूको लेखाजोखा ।
- (ग) प्राविधिक अध्ययन (सम्बन्धित ईन्जिनियरिङ्ग मानक/निर्देशिकाको अध्ययन, फिल्ड सर्वेक्षण, ट्राफिक अध्ययन, वैकल्पिक सडक मार्गको छनौट, लागत लाभ विश्लेषण) ।
- (घ) सामाजिक तथा वातावरणीय प्रभावको विश्लेषण ।
- (ङ) ईन्जिनियरिङ्ग तथा वातावरणीय दृष्टिकोणबाट सबैभन्दा उपयुक्त सडक मार्गको छनौट ।

६. सडकको विस्तृत सर्वेक्षण र डिजाईन गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि :

- (१) न्यूनतम एब्नी लेवल (Abney level) वा क्लीनोमिटर (Clinometer) जस्ता उपकरणहरूको प्रयोग गरी आयोजनाको विस्तृत सर्वेक्षण गर्नु पर्नेछ र उक्त कार्यमा टोटल स्टेशन (Total Station), थिओडोलाईट (Theodolite) जस्ता उपकरणको प्रयोगलाई क्रमशः उपयोगगर्नु पर्नेछ ।
- (२) सडकको रेखाङ्कन निर्धारण गर्दा तुलनात्मक रूपमा वातावरणीय क्षति कम भन्दा कम हुने, बढी भन्दा बढी बलियो हुने, बढी भन्दा बढी टोल, समुदाय तथा उपभोक्तालाई लाभ दिने, स्थानीयस्तरमा सामाजिक र

आर्थिक क्रियाकलाप अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्ने, तुलनात्मक रूपमा छोटो र कम लागत लाग्ने एवं ग्रामीण सडकका न्यूनतम ईन्जिनियरिङ्ग मापदण्ड कायम हुने गरी रेखाङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

- (३) ग्रामीण सडकका उपभोक्ता र सरोकारवाला पक्षसँग वातावरणीय प्रभावका बारे व्यापक छलफल गरी ग्रामीण सडक निर्माणबाट वातावरणमा पर्न सक्ने क्षति कम गर्न रोकथाममूलक उपायको खोजी तथा निर्धारण गरी विस्तृत सर्वेक्षण तथा डिजाइनमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।
- (४) ग्रामीण सडकको रेखाङ्कन गर्दा सडकको ज्यामितीय मापदण्ड अनुसार मात्र सडकको रेखाङ्कन गरी वर्षेभरी पानी जमिरहने वा पानीको प्रवाह हुने ठाँउ छलेर उपयुक्त सडक मार्गको चयन गर्नु पर्नेछ ।
- (५) ग्रामीण सडकको रेखाङ्कन छनौट तथा डिजाइन तयार गर्दा अनूसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिम नेपाल ग्रामीण सडक मापदण्ड २०५५ (दोश्रो संशोधन २०७१) अनुरूप गर्नु पर्नेछ ।
- (६) नगरपालिकाका तर्फबाट तयार गरिने ग्रामीण सडकको प्राविधिक डिजाइन, नक्शा तथा लागत अनुमान नेपाली भाषामा हुनुपर्नेछ ।

परिच्छेद-३

आयोजना निर्माण सम्बन्धी व्यवस्था

७. प्राविधिकबाट स्वीकृत रेखाङ्कन अनुसार सडक निर्माण गर्नुपर्ने :

- (१) ग्रामीण सडक निर्माणगर्दा सम्बन्धित प्राविधिकबाट सिफारिस भएको र कार्यपालिकाबाट स्वीकृत रेखाङ्कन अनुसार मात्र निर्माण गर्नुपर्नेछ ।

८. वातावरणमैत्री सडक निर्माणका लागि निर्माणकर्ताको कर्तव्य :

प्रचलित नियम कानूनसम्मत सम्झौता बमोजिमका काम सम्पन्न गर्नुका अतिरिक्त वातावरणमैत्री सडक निर्माण सम्बन्धमा उपभोक्ता समिति वा अन्य अनुबन्धित निर्माणकर्ताको कर्तव्य देहाय बमोजिमको हुनेछ :-

- (क) उपलब्ध स्थानीय स्रोत तथा सामग्रीको प्रयोगमा जोड दिनु पर्ने,
- (ख) श्रममैत्री प्रविधि तथा उपकरणलाई प्राथमिकता दिई स्थानीय रोजगारी बढाउन मद्दत गर्ने,
- (ग) भारी यन्त्र तथा उपकरणको प्रयोगलाई विज्ञ प्राविधिकको सल्लाह

बमोजिम अति आवश्यक ठाउँमा सिमित मात्रामा मात्र प्रयोग गर्नुपर्ने,

- (घ) सडक निर्माणमा काम गर्ने कामदारलाई काममा लगाउनु पूर्व कामको प्रकृती, गुणस्तर सम्बन्धमा अभिमुखिकरण गर्ने,
- (ङ) पानीको उचित निकास गर्न सडकको कटान कार्य गर्दाका समयमै नाली, कजवे, कल्भर्ट जस्ता संरचना अनिवार्य बनाउनुपर्ने,
- (च) सडक सुरक्षा कायम गर्न सम्भावित जोखिमयुक्त क्षेत्रको पहिचान गरी सडक प्रयोगकर्तालाई सुसुचित गर्न त्यस्ता ठाउँमा ट्राफिक चिन्ह जडान गर्नुपर्ने,
- (छ) माटो, ढुङ्गा, ड्रम, प्लाष्टिकजन्य सामग्री जस्ता सडक निर्माणको क्रममा जम्मा भएका र उपयोग नहुने सामग्रीलाई पानीका मुहान तथा प्राकृतिक निकास, कृषि भूमि र सडकको उपयोगमा क्षति नपुग्ने गरी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने,
- (ज) सडक निर्माण गर्दा माटोको अत्यधिक कटानलाई कम गरी कटाई र पुराई बीच सन्तुलन कायम गर्ने,
- (झ) सडक निर्माणको बेला निस्किएका माटो, गिट्टी, ढुङ्गाबाट पानीका स्रोत, वनस्पति वा खेतीयोग्य जमिनमा नकारात्मक असर हुन नदिने त्यस्ता सामग्री सडकको निर्माण कार्यमै प्रयोग गर्ने,
- (ञ) सडक आसपासका पहिरो अथवा भू-क्षय रोक्न तथा नियन्त्रण गर्न बायो-ईन्जिनियरिङ्ग विधिको व्यापक प्रयोग गर्ने,
- (ट) भूक्षय, पहिरो र पानीबाट सडकलाई बचाउन टेवा पर्खाल, नाली, कजवे आदिको प्रावधान सहित स्थानीय प्रजातिको बोटविरुवा, घाँस, भारपातको प्रयोग गर्ने वा लगाउने र उक्त ठाँउ वरपर खुला तथा छाडा चरिचरण हुन नदिने,
- (ठ) पानीको मुहान, कुलो, घर, अन्य निजी वा सार्वजनिक संरचना क्षति नहुने गरी सडक निर्माण सुनिश्चित गर्ने,
- (ड) वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने,
- (ढ) निर्माण कार्य सुरु हुनु पूर्व आयोजना सूचना पाटी बनाई आयोजना स्थलमा राख्ने ।
- (ण) कार्यपालिकाले तोकेको अन्य कार्य तथा सम्बन्धित अन्य आवश्यक कार्य

गर्ने गराउने ।

५. वातावरणमैत्री सडक निर्माणका लागि नगरपालिकाको कर्तव्यः

वातावरणमैत्री सडक निर्माणका लागि नगरपालिकाको कर्तव्य देहाय बमोजिमको हुनेछ :-

- (क) ग्रामीण सडकको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सर्वेक्षण र डिजाईन गर्दादेखिनै कृषि भूमि, वनजङ्गल, पानीका स्रोत, नदी, खोला, गाड, ताल, सिमसार, जलचर तथा मठमन्दिर, पाटीपौवा जस्ता ऐतिहासिक सम्पदामा न्यूनतम प्रतिकूल असर हुने गरि ग्रामीण सडकको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सर्वेक्षण, र डिजाईन र निर्माण गर्ने वा गराउने,
- (ख) स्थानीय ज्ञान, सिप तथा उपलब्ध स्थानीय स्रोत तथा सामग्रीको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने,
- (ग) श्रममैत्री प्रविधि तथा उपकरणलाई प्राथमिकता दिई ग्रामीण सडक निर्माण गर्ने वागाराउने,
- (घ) भू-क्षय, पहिरो र पानीबाट सडकलाई बचाउन टेवा पर्खाल, नाली, आदिको प्रावधान सहित स्थानीय प्रजातिका बोटबिरुवा, घाँस, फारपातको प्रयोग जस्ता वायो-इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको उपयोग सुनिश्चित गर्ने,
- (ङ) सडक सुरक्षा कायम गर्न सम्भावित जोखिमयुक्त क्षेत्रमा ट्राफिक चिन्हको जडान सुनिश्चित गर्ने,
- (च) सडक आसपासको क्षेत्रलाई सुरक्षित, हरियाली बनाउन तथा धुलो, धुवाँ र ध्वनि प्रदुषणबाट बचाउन सडक हरित क्षेत्रको अवधारणाको आधारमा सडक निर्माण गराउने,
- (छ) भविष्यको सडक विस्तारको आवश्यकतालाई ध्यान दिई सडकको क्षेत्राधिकार निर्धारण गर्ने र सो क्षेत्रमा अन्य पूर्वाधार निर्माण गर्न नदिने,
- (ज) पानी निकासका संरचना सहितको सडक मात्र निर्माण गर्ने,
- (झ) वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने,
- (ञ) वार्षिक सडक मर्मत सम्भार योजना (Annual Road Maintenance Plan) बनाई सडकको नियमित मर्मत सम्भार गर्ने वागाराउने,
- (ट) स्थानीय रोजगारीको प्रवर्द्धन गर्ने,

(ठ) ग्रामीण सडकको वातावरणमैत्री डिजाईन, निर्माण, सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार सुनिश्चित गर्न आवश्यक अन्य कार्य गर्ने र गराउने ।

१०. उपभोक्ता समितिलाई अभिमुखिकरण गर्नुपर्ने :

- (१) कार्यपालिकाको कार्यालयले सम्बन्धित प्राविधिकबाट सडकको नक्सा, डिजाईन, लागत अनुमान, गुणस्तर, प्रयोग हुने सामग्री तथा औजारको बारेमा सडक निर्माण गर्ने पक्ष, उपभोक्ता समिति तथा सडक निर्माण गर्ने कामदारलाई अभिमुखिकरण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम उपभोक्ता समितिका पदाधिकारी, सदस्य तथा उपभोक्तालाई आयोजनाको कार्यान्वयन अगावै अभिमुखिकरण गर्दा देहायका विषयवस्तुमा अभिमुखिकरण गर्नु पर्नेछ :-
- (क) वातावरणमैत्री सडक निर्माणका लागि उपभोक्तासमितिको दायित्व,
- (ख) सम्पादन गर्नुपर्ने कामको विवरण, आवश्यक गुणस्तर, काम सम्पन्न गर्नुपर्ने अवधि, लागत र उपभोक्ताको योगदान,
- (ग) निर्माण कार्यको विधि तथा निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने सामग्रीको गुणस्तर र परिमाण,
- (घ) पानी निकास, वायो-इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको उपयोग,
- (ङ) दफा ८ मा उल्लेख भएका कर्तव्यको पालना र उक्त विषयवस्तुको अवलम्बन तथा कार्यान्वयन,
- (च) अन्य आवश्यक विषय ।

११. नाली, कजवे, कल्भर्ट आदि निर्माण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने :

- (१) सडक निर्माण गर्दा सडक आसपासमा बग्ने पानीको उचित व्यवस्थापनको लागि नाली, कजवे, कल्भर्ट जस्तासंरचनाको प्रभावकारी व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम पानी निकास गर्न बनाईएका संरचनाले सो ठाउँमा रहेका खोल्सी, खहरे, फरना जस्ता पानीका प्राकृतिक निकासलाई बाधा नहुने र स्थिर भू-भागबाट पानीको निकास हुने प्रबन्ध गर्नु पर्नेछ ।

१२. उपभोक्ता समितिले विवरण बुझाउनुपर्ने :

- (१) उपभोक्ता समितिले काम सम्पन्न गरिसकेपछि बाँकी रहन गएका खप्ने सामानहरू मर्मत सम्भार समितिलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम उपभोक्ता समितिले मर्मत सम्भार समितिलाई बुझाएको सामानको मर्मत सम्भार समितिका सदस्य तथा पदाधिकारीले सहि छाप गरेको विवरणको एक प्रति सम्बन्धित कार्यालयलाई जानकारीको लागि बुझाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद- ४

मर्मत सम्भार सम्बन्धी व्यवस्था

१३. मर्मत सम्भारका क्रियाकलाप गर्नु पर्ने :

- (१) कार्यपालिका तथा उपभोक्ता समितिले ग्रामीण सडक आयोजनाबाट प्राप्त हुने लाभ र दीगोपना सुनिश्चित गर्न तथा ग्रामीण सडकको गुणस्तर कायम गर्न मर्मत सम्भारका कार्य गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम ग्रामीण सडकको मर्मत सम्भार गर्नका लागि कार्यपालिकाले मर्मतसम्भार विशेष कोषको स्थापना गरी आवश्यक स्रोत जुटाउनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिमको मर्मत सम्भार विशेष कोषका लागि निम्नानुसारको स्रोतबाट रकम विनियोजन गर्नु पर्नेछ :-
- (क) वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा आन्तरिक तथा केन्द्रिय अनुदान अर्न्तगत पूर्वाधार विकासका हरेक क्षेत्रको लागि गरिने कुल वार्षिक विनियोजनको वीस प्रतिशतमा नघट्ने गरी मर्मत-सम्भारका लागि एकमुष्ट रकम,
- (ख) परियोजना वा अन्य निकायको सहयोगमा कार्यान्वयन हुने योजनाको हकमाती निकायले मर्मत-सम्भारका लागि उपलब्ध गराएको रकम,
- (ग) संघवा प्रदेश सरकार वा अन्य निकायले उपलब्ध गराएको मर्मत सम्भार वापतको एकमुष्ट रकम ।
- (४) उपदफा (२) बमोजिमको कोषमा जम्मा भएको रकम ग्रामीण सडकको मर्मत सम्भारका लागि खर्च गर्न कार्यपालिकाले मर्मत सम्भार कोष सञ्चालन कार्यविधि बनाई लागु गर्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम कोषमा जम्मा भएको रकम सडक मर्मत सम्भारका लागि खर्च गर्दा वार्षिक सडक मर्मत सम्भार योजना (Annual Road

Maintenance Plan) बनाएर सोको प्राथमिकताका आधारमा मात्र गर्नु पर्नेछ ।

- (६) उपदफा (४) बमोजिमको मर्मत सम्भारका क्रियाकलाप गर्दा अनुसूची-२ मा उल्लेख भए बमोजिम ग्रामीण सडक मर्मत-सम्भार निर्देशिका, २०६४ अनुरूप गर्नु पर्नेछ ।

१४. मर्मत सम्भार समिति गठन :

- (१) आयोजना कार्यान्वयनको बखत गठन भएको उपभोक्ता समिति आयोजना सम्पन्न गरि फरफारक र बर बुझारथ भैसकेपछि स्वतः मर्मत सम्भार समितिमा परिणत हुनेछ र मर्मत सम्भार समितिकोरूपमा कार्य गर्नेछ ।
- (२) मर्मत सम्भार समितिले सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गरी आयोजनाको दिगो सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

१५. मर्मत सम्भार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- मर्मत सम्भार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :
- (क) ग्रामीण सडक आसपासका उपभोक्तालाई सुरक्षित र सुलभ तरिकाले आवतजावत गराउन नियमित तथा मर्मत संभारका अन्य आवश्यक क्रियाकलाप गरी सडक दीगो रूपमा संचालन गर्ने,
- (ख) उपभोक्ताको सहभागितामा नियमित मर्मत सम्भारका क्रियाकलाप संचालन गर्ने,
- (ग) सडकको पानीलाई प्रभावकारी निकास गर्न बनाईएका नाली, कजवे, कल्भर्ट जस्ता संरचना र सडकका अन्य संरचनाहरूको नियमित सरसफाई र मर्मत सम्भार गर्ने,
- (घ) नगरपालिका र अन्य सरोकारवाला निकाय संग समन्वय गरी ग्रामीण सडक मर्मत सम्भारका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने,
- (ङ) उपभोक्ता मध्येबाट योग्य व्यक्तिलाई ग्रामीण सडक मर्मत सम्भार कार्यकर्ता छनौट गरी प्राविधिक तालिमको व्यवस्था गर्ने,
- (च) स्थानीय उपभोक्ता र मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको क्षमता भन्दा बाहिरको प्राविधिक कामको लागि नगरपालिका तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सहयोगको लागि समन्वय गर्ने,

- (छ) ग्रामीण सडकको दीगो उपयोग, वातावरणीय सरसफाई, आयोजनाको लक्ष्य वारे उपभोक्तालाई जानकारी गराउने, चेतना अभिवृद्धि गर्ने र यसका लागि आवश्यक जनसहभागिता जुटाउने,
- (ज) मर्मत सम्भार कार्य गर्दा वातावरणमैत्री तथा श्रममुलक प्रविधि अवलम्बन गर्ने,
- (झ) नगरपालिकाले तोके बमोजिमका तथा अन्य आवश्यक कार्य गर्ने ।

परिच्छेद- ५

सार्वजनिक खरिदसम्बन्धी व्यवस्था

१६. सार्वजनिक खरिदको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने :

- नगरपालिकाले वातावरणमैत्री सडक निर्माण गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम पालना गर्नु पर्ने प्रक्रियाका साथै सार्वजनिक खरिद प्रकृत्यामा निम्न प्रक्रिया अवलम्बन गर्नेछ :
- (क) नगरपालिकाले गुणस्तरीय, वातावरणमैत्री तथा दीगो ग्रामीण सडक निर्माणको लागि सम्बन्धित उपभोक्ता समितिलाई सूचना प्रकाशित गर्ने,
- (ख) उल्लेखित सूचना अनुसार गठन भई आएका उपभोक्ता समिति मध्येबाट सम्बन्धित कार्यको जानकारी तथा अनुभव, दक्ष मानवस्रोत, कामदार परिचालन, वातावरणमैत्री सडक निर्माणको विविध आयामको व्यवहारिक ज्ञान, स्थानीय निर्माण सामग्रीको गुणस्तर पहिचान र प्रयोग आदि मापदण्डको विश्लेषण गरी उपभोक्ता समिति छनौट गर्ने,
- (ग) उपभोक्ता समितिबाट आवश्यक मापदण्ड पूरा नभएमा नगरपालिकाको आयोजना कार्यान्वयनको खरिद प्रकृत्या सम्बन्धी प्रचलित नियम वा व्यवस्था बमोजिम गर्ने ।

परिच्छेद- ६

वातावरणीय व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

१७. सडक निर्माणका क्रममा वातावरणीय व्यवस्थापन गर्नुपर्ने :

- ग्रामीण सडकनिर्माण गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभाव न्युनीकरण गर्न, वातावरण सन्तुलनमा पर्न सक्ने जोखिम र दवावलाई कम गर्न, जलीय श्रोत र साधन तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण तथा सकारात्मक प्रभावको अभिवृद्धि गर्न नगरपालिकाले वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको

तर्जुमा तथा कार्यान्वयनलगायत सम्बन्धीत अन्य आवश्यक कार्य गर्नु पर्नेछ ।

१८. वातावरण व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने :

कार्यपालिकाले प्रत्येक सडक परियोजनामा कम्तिमा देहायका विषयवस्तु समावेश गरि वातावरण व्यवस्थापन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ :-

- (क) वन र वनस्पति
- (१) सडक रेखांकन, निर्माण र मर्मत सम्भार गर्दा संकटापन्न वा संकटासन्न प्रजातिका रुख, विरुवा, वनस्पति तथा जडिबुटीको विशेष सुरक्षा र संरक्षण गर्ने ।
- (२) खुला क्षेत्रमा विरुवा रोप्नु पर्ने तथा खुला र अस्थिर भू-भाग भएको भिरालो क्षेत्रमा जैविक प्रविधि (वायो-ईन्जिनियरिङ्ग) को प्रयोग गरी भू-क्षय, पहिरो र कटान कम गर्ने प्रावधानलाई लागू गर्ने ।
- (३) सडक निर्माण गर्दा काटेको रुखको सट्टामा त्यसको क्षतिपूर्ति बापत वृक्षारोपण गर्ने प्रावधानलाई अनिवार्य लागू गर्ने ।
- (४) धुलो र ध्वनि प्रदूषणको असरलाई कम गर्न सडक किनारामा वृक्षारोपण गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- (५) वृक्षारोपणको क्रममा विरुवाको प्रजाति छनौट गर्दा भौगोलिक र जलवायु अनुकूल हुने गरी स्थानीय प्रजाति छनौट गर्ने ।
- (६) सडक पहुँचको कारण गैर कानुनी रूपले वन फडानी र वन क्षेत्रको अतिक्रमण हुने हुँदा खाना पकाउन तथा अन्य दैनिक प्रयोगको लागि दाउराको सट्टा अन्य वैकल्पिक ऊर्जा स्रोतको प्रयोगलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (ख) पानीको प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापन
- (१) पानीका मूल पहिचान गरी यस्लाई प्रतिकूल असर नपर्ने गरी सडकनिर्माण गर्ने ।
- (२) सडक आसपासका पानीका मूलको संरक्षण गर्ने ।
- (ग) वन्यजन्तु र तिनको वासस्थान
- (१) सडक निर्माण र मर्मत सम्भार गर्दा संकटापन्न वा संकटासन्न प्रजातिका माछा लगायत अन्य जलचर तथा वन्यजन्तु वा संरक्षित वन्यजन्तुको विशेष सुरक्षा र संरक्षण गर्ने ।

- (२) वन्यजन्तुका आवास क्षेत्रमा सकभर बाधा नपर्ने गरी सडक मार्ग रेखा छनौट (Alignment selection) र निर्माण गर्ने ।
- (३) वन्यजन्तुकाको वासस्थान भएर जाने सडकमा सो क्षेत्रको संवेदनशीलता बारे यात्री तथा सवारी चालकलाई सूचित गर्न सूचना पाटी र सवारीसाधनको गति कम गर्न गतिरोधक संरचना जडान/निर्माण गर्ने ।

(घ) जलचर तथा जलीय जैविक विविधता

- (१) निर्माणस्थल वा सडक छेउबाट निस्कने रसायन तथा तेल चुहेको फोहर पानी प्रशोधन गरेर मात्र नदीमा मिसाउने ।
- (२) नदीको पानी प्रदूषित गर्ने, अव्यवस्थित रूपमा नदीको पानी प्रयोग गर्ने, नदीमा विष वा विद्युत प्रवाह गरी माछा मार्ने क्रियाकलापले पानीमा आस्रितजीवको बासस्थान क्षय भई उक्त जीव सदाकालका लागि नाश हुन सक्ने हुँदा यस्ता क्रियाकलापलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- (ड) नदीको प्राकृतिक बहाव
- (१) निर्माण कार्यको लागि अत्याधिक ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा भिक्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्ने र नदी तटको संरक्षण गर्ने ।
- (२) कुडाकर्कट र निर्माण सामग्री नदीमा जथाभावी फ्याक्ने कार्यले नदीमा प्रदूषण बढ्ने र यसको प्राकृतिक बहाव समेत परिवर्तन हुने हुँदा उक्त कार्यलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- (च) हावा तथा ध्वनि
- (१) ध्वनि र धुलो लाई कम गर्न सडक किनारामा वृक्षारोपण कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- (२) व्यस्त ग्रामीण सडकमा उपभोक्ता वा स्थानीय सरकारले नियमित रूपमा पानीको प्रयोग वा यस्तै अन्य उपाय गरी धुलो नियन्त्रण गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- (छ) ठोस फोहोर व्यवस्थापन
- (१) फोहरलाई नियमित रूपमा सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने ।
- (२) फोहरलाई पुनः प्रयोग प्रशोधन सिद्धान्त अपनाएर फोहर उत्पादनलाई न्यूनीकरणगर्ने ।

१५. वातावरणमैत्री सडक निर्माणकार्यमा पूर्वाधार विकास तथावातावरण व्यवस्थापन शाखाको भूमिका :

- (१) नगरपालिकाको विद्यमान संगठनात्मक संरचनामा रहेको पूर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखालाई वातावरणमैत्री सडक निर्माणमा थप क्रियाशील बनाउनका लागि गाउँपालिकाले उक्त संरचनाबाट कम्तिमा एक जना कर्मचारीलाई वातावरण विशेषज्ञ वा सम्पर्क व्यक्ति तोक्नेछ ।
- (२) वातावरणमैत्री पूर्वाधार विकास तथा ग्रामीण सडक निर्माण कार्यमा उक्त शाखाले निर्दिष्ट प्रावधानका साथै निम्न अनुसार कार्य गर्नेछ :-
- (क) सबै ग्रामीणसडक आयोजनामा वातावरण व्यवस्थापन योजना लागू गर्ने,
- (ख) वातावरण व्यवस्थापन योजनाले सिफारिस गरे बमोजिम वातावरण संरक्षण र जोखिम न्यूनीकरणका उपाय कार्यान्वयन गर्ने,
- (ग) निर्माण कार्य हुँदै गर्दा र आयोजनासम्पन्न भैसकेपछि पनि वातावरणीय अनुगमन गर्ने,
- (घ) मर्मत सम्भार कार्य गर्दा पनि वातावरणमैत्री पक्षलाई निरन्तरता दिन अनुगमन गर्ने,
- (ड) वातावरण व्यवस्थापन योजनाले सिफारिस गरे बमोजिम वातावरण संरक्षण र जोखिम न्यूनीकरणका उपाय कार्यान्वयन गर्दा पनि न्यूनीकरण वा निराकरणहुन नसकेका प्रतिकुल प्रभावहरुको न्यूनीकरण गर्न न्यूनीकरणका थप उपायहरु तर्जुमा, सिफारिस र कार्यान्वयन गर्नेवा गराउने,
- (च) ग्रामीण सडक निर्माण, सञ्चालन, मर्मत सम्भार वा बिस्तारका कार्यको वातावरणीय अनुगमन गर्दा वातावरण संरक्षण र जोखिम न्यूनीकरणका उपायको कार्यान्वयन प्रभावकारी हुन नसकेको वा पर्याप्त नभएको पाईएमा वातावरण संरक्षण र जोखिम न्यूनीकरणका थप उपायहरु तर्जुमा, सिफारिस तथाकार्यान्वयन गर्ने वागराउने ।

परिच्छेद-७

सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

२०. सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्नु पर्ने :

नगरपालिकाले कार्यान्वयन गर्ने आयोजना तोकिएको गुणस्तर, परिमाण र समयमा सम्पन्न गर्न गराउन देहायबमोजिम सुपरिवेक्षण तथा अनुगमनका कार्य गर्नु पर्नेछ :-

- (क) सम्बन्धित आयोजनाका प्राविधिकले आयोजना अवधिमा कम्तीमातीन पटक सुपरिवेक्षण गर्ने,
- (ख) नगरपालिकाको नीतिगत व्यवस्था अनुसार आयोजनाको नियमित अनुगमन गरी प्राप्त पृष्ठपोषणलाई कार्यान्वयन गर्ने,
- (ग) सम्बन्धित आयोजनाका असल अभ्यासहरुको अभिलेख राखी आगामी आयोजनामा लागू गर्ने,
- (घ) तेस्रो पक्षीय सहभागीतामुलक अनुगमन कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

**परिच्छेद- ८
विविध**

२१. अधिकार प्रत्यायोजन :

नगरपालिकाले यस निर्देशिका बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार कुनै सदस्य, कार्यालय वा कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

२२. थपघट तथा हेरफेर :

यो निर्देशिका आवश्यकता अनुसार कार्यपालिकाले संशोधन गर्न सक्नेछ ।

२३. खारेजी तथा बचाउ :

यस निर्देशिकाको व्यवस्था नेपालको कानूनसंग बाभिएमा बाभिएको हदसम्म स्वतः खारेज हुनेछ ।

अनूसूची-१

(दफा ६ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

नेपाल ग्रामीण सडक डिजाइन मापदण्ड २०५५ (दोश्रो संशोधन २०७१)

ग्रामीण सडक डिजाइन मापदण्ड(Rural Road Design Standards)

क्र. सं.	डिजाइन मापदण्ड	जिल्ला सडक सञ्जाल		ग्रामीण सडक सञ्जाल	
		पहाड	तराई	पहाड	तराई
१	डिजाइन क्षमता - दुवै दिशा तर्फ गाडीप्रतिदिन/ट्राफिक (PCU)	२०० (४००)	४०० (८००)	१०० (२००)	२०० (४००)
२	डिजाइन गति (कि.मी. प्रति घण्टा)	रुलिङ्ग (Ruling)-२५ न्यूनतम (Minimum)-२०	रुलिङ्ग (Ruling)-५० न्यूनतम (Minimum)-४०	१५	३०
३	सडक अधिकार क्षेत्र केन्द्रबाट दुवै तर्फ (मी)	२०	२०	१५	१५
४	सडकको चौडाई(Formation Width) (मी)	५.२५	६.७५	४	४.५
५	वाहन पथको चौडाई (Carrigeway Width) (मी)	३.७५	३.७५	३	३
६	पेटीको चौडाई दुवै तर्फ (मी)	०.७५	१.५	०.५	०.७५
७	सडकको सतह	ग्राभेल	ग्राभेल		
८	मोडमा न्यूनतम अर्धव्यास (मी.)	रुलिङ्ग (Ruling)-२० न्यूनतम (Minimum)-१२.५	रुलिङ्ग (Ruling)-९० न्यूनतम (Minimum)-६०	१०	३०
९	लम्बाई तर्फ अधिकतम औसत ढाल(Maximum Average Longitudinal Gradient %)	७	५	७	५
१०	अधिकतम ढाल (Maximum Longitudinal Gradient%)	१२	७	१२	७
१२	अधिकतम औसत ढाल ७%भन्दा बढीको अधिकतम ढालको लम्बाई (मी.)	३००		३००	
१३	पहाडी सडकमा लम्बाई तर्फको न्यूनतम ढाल (पानी निकासको लागि%)	०.५ (अधिकतम १)		०.५ (अधिकतम १)	
१४	पुलमा अधिकतम बाढीको सतहबाटचाहिने खाली उचाई (Free Board from HFL)(मी)	१ (०.५)	१ (०.५)	०.५	०.५
१६	रोकिदा चाहिने अधिकतम दूरी (Minimum Stopping Distance)मी	२०	४५	१५	३०
१७	वाहन पथको ढाल ग्रामीण माटे सडक (Cross slope in carrigeway camber for rural earthen road%)	५	५	५	५
१८	कल्भर्ट र पुलको वाहन पथ (मी)	४.२५	४.२५	४.२५	४.२५
१९	ले बाई र पास दिने ठाउको साइज (मी)	३*३०	३*३०	३*३०	३*३०
२०	ले बाई र पास दिने ठाउको फरक (मी)	३००	५००	३००	५००

अनुसूची-२

(दफा १३को उपदफा (६) सँग सम्बन्धित)

ग्रामीण सडक मर्मत-संभार निर्देशिका २०६४ अनुसार विभिन्न सडकमा गरिने मर्मत-संभार क्रियाकलाप

मर्मतसंभारको प्रकार	कालो पत्रे सडक	खण्डास्मित सडक	माटे सडक
नियमित मर्मत -संभार	सडक किनाराको ढलको सफाई, कल्भर्ट सफाई, पुलको सफाई, ढललाई सामान्य रुपमा फेरबदल गर्ने, सडक सतह सफा गर्ने, सडक किनाराको मर्मत सम्भार, सडक सतह र छेउछाउमा उम्रेको घाँस र भारपात हटाउने, सामान्य खालको पहिरो वा भूस्खलन हटाउने, सडकमा राखिएका अन्य संरचनाको सफाई गर्ने,		
पटके मर्मत - संभार	नाली मर्मत कार्य कल्भर्ट, सतह नाली मर्मत कार्य सडक किनारा मर्मत कार्य सडकमा राखिएका अन्य संरचनाको मर्मत कार्य	स्पट ग्राभेलिङ (Spot Gravelling) ड्र्यागिङ (Dragging) ग्रेडिङ (Grading)	
आवधिक मर्मत -संभार	फग सिल (Fogseal) स्लरी सिल (Slurry Seal) सतह ड्रेसिङ (Surface Dressing) स्याण्ड सिल (Sand	सडक पुनः ग्राभेलिङ (Regravelling)	

	Seal) थिन ओभरले (Thin Overlay) सडक किनाराको पुनः खण्डास्मित (Regravelling of Shoulders) सडक चिन्ह तथा रंगरोगन कार्य (Road Markings)		
आकस्मिक मर्मत-संभार	आकस्मिक ट्राफिक सञ्चालन व्यवस्थापन पहिरो / वाढी हटाई अबरुद्ध सडक खोल्ने कार्य भत्केको इम्बान्कमेण्ट (Embankment) तथा कट स्लोप (Cut Slope) मर्मत कार्य डाईभर्सन निर्माण पुल पुलेसाको आकस्मिक मर्मत -संभार		
रोकथाममूलक मर्मत-संभार	सडकको भिरालोपना काटेर मिलाउने (Slope Stabilization) नदी नियन्त्रण संरचनाहरूको संभार कार्य भ्रुण्डिएको पहरा / चट्टान हटाउने जैविक प्रविधि (Bio-Engineering Works) तथा यसको मर्मत-संभार		

आज्ञाले
युवराज न्यौपाने
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत